

INTERNETDAGI TEZKOR MULOQOT VOSITALARI

Suyarov Akram Musayevich

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti

axborot texnologiyalari kafedrası PhD, dotsent

akramsuyarov@mail.ru

Normurodova Munisa Boymirza qizi

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti,

Buxgalteriya hisobi va menejment fakulteti talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada internet tarmog‘ida qo‘llaniladigan tezkor muloqot vositalarining mazmun-mohiyati, ularning kommunikatsiya jarayonlaridagi o‘rni hamda zamonaviy raqamli jamiyat taraqqiyotiga ta’siri o‘rganiladi. Messenjerlar, ijtimoiy tarmoqlar, elektron pochta, videoaloqa xizmatlari kabi platformalarning funksional imkoniyatlari, foydalanish qulayliklari va ular bilan bog‘liq axborot xavfsizligi masalalari ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Shuningdek, tezkor muloqot texnologiyalarining iqtisodiyot, ta’lim, biznes va davlat xizmatlarida qo‘llanilish amaliyotlari ilmiy manbalar asosida ko‘rib chiqiladi. Maqolada raqamli kommunikatsiya vositalarining afzalliklari, mavjud muammolari, xavf-xatarlar hamda rivojlanish istiqbollari atroflicha baholanib, ularning jamiyatdagi o‘rni bo‘yicha ilmiy xulosalar beriladi.

Kalit so'zlar: Tezkor muloqot vositalari, internet kommunikatsiyasi, raqamli aloqa, messenjerlar, ijtimoiy tarmoqlar, elektron pochta, videoaloqa platformalari, axborot xavfsizligi, kiberxavfsizlik, masofaviy ta’lim, onlayn muloqot, axborot texnologiyalari, sun’iy intellekt, internet xizmatlari, axborot almashinuvi, raqamli kommunikatsiya, foydalanuvchi faoliyati.

Kirish

XXI asrning raqamli taraqqiyot bosqichida iqtisodiy jarayonlarning tezkor, samarali va raqobatbardosh bo'lishi ko'p jihatdan axborot almashinuvi tezligi bilan belgilanadi. Bozor iqtisodiyoti sharoitida har bir korxona o'z faoliyatini samarali tashkil etish, risklarni kamaytirish, mijozlar bilan aloqani mustahkamlash va boshqaruv qarorlarini o'z vaqtida qabul qilishga intiladi. Bunda internetda mavjud bo'lgan tezkor muloqot vositalari – messenjerlar, elektron pochta, videoaloqa platformalari va korporativ kommunikatsiya tizimlari muhim rol o'ynaydi.

Bugungi globallashuv davrida iqtisodiy tizimlarning raqobatbardoshligi ko'p jihatdan axborot aylanishi tezligi va menejment jarayonlarining samaradorligi bilan belgilanadi. Internet tarmoqlarida shakllangan tezkor muloqot vositalari — messenjerlar, videoaloqa platformalari, elektron pochta xizmatlari hamda korporativ kommunikatsiya tizimlari — nafaqat shaxsiy aloqa uchun, balki korxona boshqaruvi, bozor monitoringi va ishlab chiqarish jarayonlarini muvofiqlashtirishda ham asosiy vositaga aylangan. Ayniqsa, iqtisodiyotning raqamli transformatsiyasi sharoitida boshqaruv qarorlarini qabul qilishning aniqligi, tezligi va ishonchliligi internet orqali uzatiladigan axborotga bevosita bog'liqdir. Samarqand iqtisodiyot va servis institutining (SamISI) so'nggi tadqiqotlarida ham korxonalarda raqamli aloqa texnologiyalaridan foydalanish mehnat unumdorligini 15–25% ga oshirishi, axborot almashish xarajatlarini esa 3–5 baravar kamaytirishi mumkinligi ta'kidlanadi. Shu bois tezkor muloqot vositalari zamonaviy menejmentning ajralmas bo'lagi sifatida iqtisodiy faoliyatni optimallashtirish, bozor talabiga moslashish va tashkilot ichidagi koordinatsiyani mustahkamlashda muhim omilga aylanib bormoqda.

Internetdagi tezkor muloqot vositalarining mohiyati

Tezkor muloqot vositalari — internet orqali real vaqt yoki real vaqtga yaqin tezlikda axborot almashish imkonini beruvchi zamonaviy kommunikatsiya platformalaridir. Ular foydalanuvchilarga matnli, audio, video, grafik va hujjat ko'rinishidagi axborotni qisqa vaqt ichida uzatish imkonini yaratadi.

1. Messenjerlar: Telegram, WhatsApp, Viber kabi messenjerlar keng ko'lamda qo'llanilmoqda. Ularning qulayligi shundaki, xabarlar soniyalarda yetkaziladi, fayl, video,

audio yuborish imkoni mavjud, guruhlar va kanallar orqali ommaviy axborot almashish oson, xavfsizlik mexanizmlari (shifrlash) kuchli.

2. Ijtimoiy tarmoqlar: Facebook, Instagram, TikTok, X (Twitter) kabi platformalar faqat yozish uchun emas, balki kontent almashish, reklama qilish va jamiyat fikriga ta'sir ko'rsatish imkonini beradi.

3. Videoaloqa platformalari: Zoom, Google Meet, Microsoft Teams, Skype kabi xizmatlar onlayn uchrashuv, ta'lim va masofaviy ish jarayonlarini ta'minlaydi.

4. Elektron pochta: E-mail tezkor muloqotning rasmiy shakli bo'lib, hujjatlar almashinuvi, biznes yozishmalari va ma'muriy jarayonlarda muhim o'rin egallaydi.

Bugungi kunda tezkor muloqot vositalari iqtisodiy faoliyatning barcha jabhalariga chuqur kirib bormoqda. Ular yordamida tashkilot ichida yoki korxona va bozor o'rtasidagi axborot oqimi uzluksiz davom etadi. Masalan, messenjerlar orqali menejerlar bo'limlar faoliyati bo'yicha joriy ma'lumotlarni bir necha soniya ichida olish imkoniga ega bo'ladi. Bu holat rejalashtirish jarayonini sezilarli darajada tezlashtiradi. Oldin biror ma'lumotni yig'ish uchun telefon orqali so'rash, hujjat kutish yoki yig'ilish o'tkazish talab etilgan bo'lsa, hozirda oddiy bir elektron xabar bilan bu masala hal qilinadi. Shu bois raqamli kommunikatsiya boshqaruvning operativligini oshirib, vaqt va resurslar tejashga xizmat qilmoqda.

Masofaviy va korporativ muloqot tizimlari esa katta tashkilotlarda koordinatsiyani yengillashtiradi. Turli hududlarda faoliyat yuritayotgan xodimlar yagona platforma orqali o'zaro muloqot qiladi, hujjatlar almashadi va hamkorlikda loyihalar ustida ishlaydi. Bu esa hududlar o'rtasidagi masofa faktorini butunlay yo'qqa chiqaradi. SamISI olimlarining ta'kidlashicha, korporativ platformalar joriy etilgan korxonalarda operatsion boshqaruv jarayonlarining to'xtab qolishi 20–30 foizga kamaygan. Bu natija uzluksiz aloqa tizimining iqtisodiy samaradorligini yaqqol ko'rsatadi.

Tezkor muloqot vositalarining yana bir muhim jihati — xodimlar motivatsiyasiga ta'siri. Onlayn guruhlar, tezkor muhokamalar, rahbariyatning darhol fikr bildirish olishi jamoa ichida faol muhit yaratadi. Har bir xodim o'z fikri tinglanayotganini his qiladi. Bu

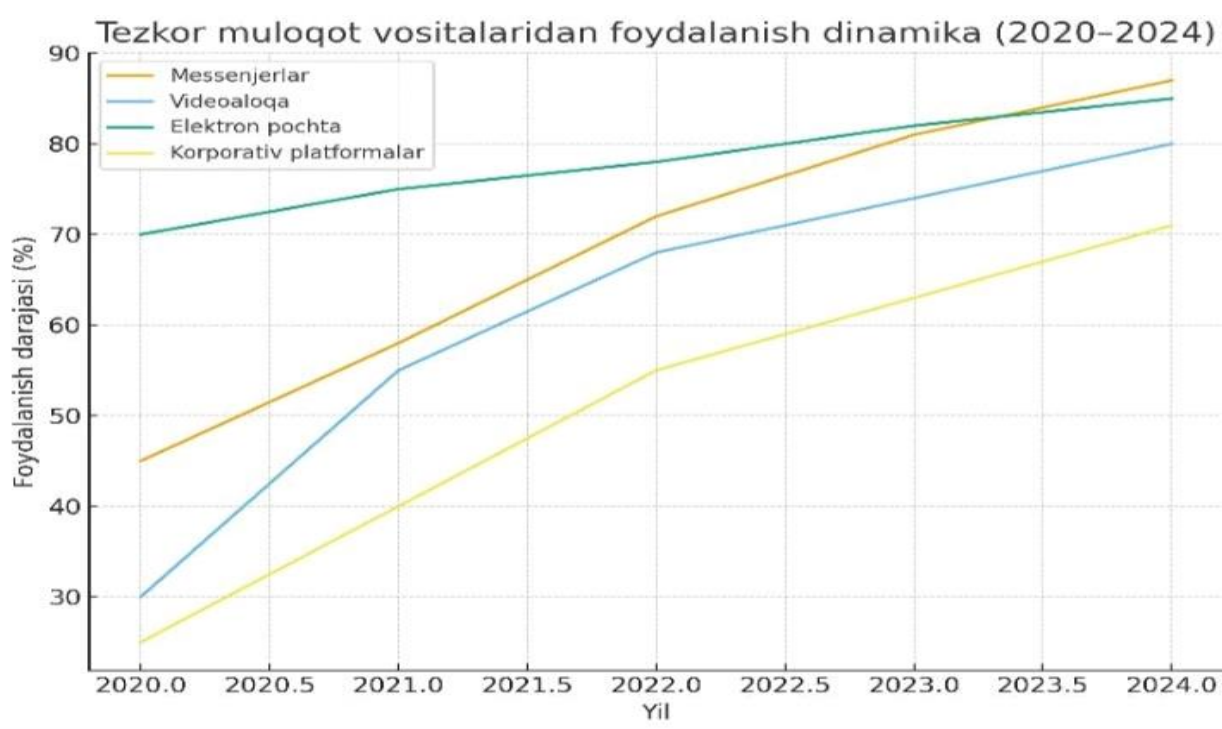
esa korxona ichida ochiqlik, ishonch va jamoaviy ruhni kuchaytiradi. Bunday muhit mehnat unumdorligining o'sishiga xizmat qilishi aniq ilmiy asosga ega bo'lgan.

Menejment tizimida nazorat funksiyasining samaradorligi ham tezkor muloqot vositalari orqali kuchaymoqda. Raqamli hisobotlar, elektron kuzatuv jadvallari, onlayn yig'ilishlar rahbarlarga vazifalar bajarilish jarayonini real vaqt rejimida kuzatish imkonini beradi. Bu jarayon an'anaviy qog'ozbozlikni keskin qisqartiradi va nazoratning aniqligini oshiradi. Natijada xatoliklar vaqtida aniqlanadi, muammolar esa tezda bartaraf etiladi.

Iqtisodiyot miqyosida esa tezkor muloqot vositalari raqamli iqtisodiyotning kuchli infratuzilmasiga aylanmoqda. Elektron tijorat, onlayn xizmatlar, masofaviy ta'lim, IT bozorining kengayishi aynan tezkor muloqot vositalari asosida shakllanmoqda. Bu vositalar yordamida barcha iqtisodiy jarayonlar tezlashadi: mijozlar bilan aloqa, buyurtmalarni qabul qilish, xizmat ko'rsatish, marketing va reklama faoliyati — hammasi onlayn shaklda amalga oshmoqda. Ayniqsa kichik biznes va startaplar uchun bu vositalar juda muhim bo'lib, ular minimal xarajatlar bilan keng auditoriyaga chiqish imkonini beradi. Videoaloqa vositalari – Zoom, Google Meet va Microsoft Teams – ayniqsa pandemiya yillaridan so'ng butunlay yangi menejment amaliyotini shakllantirdi. Endilikda yirik korxonalar haftalik yig'ilishlarni onlayn formatda o'tkazib, vaqt va moliyaviy resurslarni ancha tejamoqda. SamISI ilmiy kuzatishlarida qayd etilishicha, masofaviy yig'ilishlar joriy etilgan korxonalarda tashkiliy xarajatlar yillik kesimda 3–4 baravar kamaygan. Elektron pochta tizimlari esa ayni paytda hujjat aylanishi jarayonini to'liq raqamlashtirish imkonini beradi. Buxgalteriya hisobotlari, shartnomalar, buyurtma xatlari yoki rasmiy javoblar elektron shaklda tezkor jo'natiladi. Bu boshqaruvning rasmiy hujjatlashtirish bosqichini yengillashtiradi va xatoliklar ehtimolini kamaytiradi. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, elektron hujjatlar aylanishini joriy etgan korxonalar yiliga o'rtacha 10–15 million so'm qog'oz va arxivlash xarajatidan tejalgan resursga ega bo'ladi.

Korporativ platformalar – Slack, Trello, Asana kabi vositalar – jamoaviy ishni tashkil etishda katta samaradorlik beradi. Har bir xodimga yuklatilgan vazifalar mazkur tizimlar orqali aniq belgilanadi, jarayon kuzatiladi, bajarilgan natijalar vaqtida qayd etiladi. Bu esa nazorat chuqurligini oshiradi va mas'uliyatni mustahkamlaydi. Tezkor muloqot

vositalarining iqtisodiy ahamiyati kundalik boshqaruv bilan cheklanmaydi. Ular kompaniyalar uchun bozor bilan uzluksiz aloqada bo'lish imkoniyatini yaratadi. Mijozlar bilan tezkor yozishmalar marketing jarayonini tezlashtiradi, sotuv xizmatining javob qaytarish vaqtini qisqartiradi, xizmat sifati oshadi. Onlayn support xizmatlari aynan shu texnologiyalar orqali shakllanadi va samaradorligi an'anaviy aloqa markazlariga nisbatan 2–3 baravar yuqori bo'lishi ilmiy jihatdan isbotlangan. Startaplar va kichik biznes subyektlari uchun ham internet aloqasi o'ziga xos rivojlanish imkoniyatini beradi. Kam xarajat, keng auditoriya, tezkor baholash mexanizmlarining mavjudligi – yosh tadbirkorlar uchun aynan hayotiy zaruratdir.

Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, 2020–2024 yillar oralig'ida axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish darajasi barqaror o'sib borgan. Jadval va grafikdan ko'rinishicha, ayniqsa messenjerlar va videoaloqa platformalarining qo'llanilishi eng tez sur'atlarda o'sgan. 2020 yilda messenjerlardan foydalanish atigi 45% bo'lgan bo'lsa, 2024 yilga kelib u 87% ga yetgan. Bu o'sish asosan masofaviy ish, onlayn o'qish va raqamli xizmatlarning kengayishi bilan bog'liq. Videoaloqa xizmatlari ham 2020 yildagi 30% dan 2024 yilda 80% ga ko'tarilgan. Bunday keskin o'sish pandemiyadan keyingi yillarda ham masofaviy yig'ilishlar va onlayn uchrashuvlarning dolzarbligini saqlab qolayotganini ko'rsatadi. Elektron pochta foydalanish darajasi nisbatan sekinroq

o‘sgan bo‘lsa-da, baribir 70% dan 85% ga yetgan. Bu uning hanuz rasmiy muloqot va hujjatlar almashinuvida eng ishonchli vosita ekanidan dalolat beradi.

Korporativ platformalar — Slack, Microsoft Teams, Google Workspace kabi ixtisoslashgan tizimlarga talab 2020 yildagi 25% dan 2024 yilda 71% ga oshgan. Bu korxonalarda raqamli boshqaruv, ichki kommunikatsiya va jarayonlarni avtomatlashtirish samaradorligining kuchayganini ko‘rsatadi. Umuman olganda, internetdagi tezkor muloqot vositalari boshqaruv tizimining zamonaviy asosini tashkil etadi. Ular yordamida axborot oqimi tezlashadi, qarorlar qabul qilish jarayoni takomillashadi, nazorat samaradorligi oshadi, inson resurslariga bo‘lgan ehtiyotkorlik yuksaladi va korxonaning raqobatbardoshligi mustahkamlanadi. Shuning uchun ham bu texnologiyalarni chuqur o‘rganish, to‘g‘ri qo‘llash va boshqaruv tizimiga izchil integratsiya qilish iqtisodiyot taraqqiyotining muhim omillaridan biri sanaladi.

Xulosa

Internetdagi tezkor muloqot vositalari iqtisodiy faoliyatda strategik ahamiyatga ega bo‘lib, boshqaruv jarayonlarini optimallashtirish, resurslardan samarali foydalanish va bozor bilan aloqani mustahkamlashda beqiyos rol o‘ynaydi. Ular mehnat unumdorligini oshiradi, vaqt tannarxini kamaytiradi, hujjatlar aylanishini soddalashtiradi va korporativ madaniyatni rivojlantiradi. SamISI tadqiqotlari ham ushbu vositalarning iqtisodiy samaradorligini ilmiy asoslab bergan. Shunday ekan, bugungi raqamli davrda har bir korxona, tashkilot va menejment tizimi tezkor muloqot vositalaridan oqilona foydalanishi zarur.

Takliflar

1. Tezkor muloqot vositalaridan samarali foydalanish bo‘yicha yo‘riqnomalar ishlab chiqish

Korxonalarda messenjerlar, videoaloqa va korporativ platformalardan foydalanish tartibi aniq belgilanishi lozim. Bu xodimlarning muloqotini soddalashtiradi va ish samaradorligini oshiradi.

2. Xodimlarni raqamli kommunikatsiya vositalaridan foydalanishga o‘qitish

Maxsus treninglar va seminarlar orqali xodimlarning AKT bo‘yicha malakasi oshirilishi, onlayn muloqot va hujjat almashuv jarayonlarini tezlashtiradi.

3. Axborot xavfsizligi choralarini kuchaytirish

Shaxsiy ma’lumotlarni himoya qilish, ikki bosqichli autentifikatsiya, shifrlash va kiberxavfsizlik bo‘yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqish.

4. Masofaviy va gibrid ish shakllarini qo‘llab-quvvatlash

Videoaloqa va onlayn platformalar yordamida xodimlarni masofadan samarali boshqarish, jarayonlarning uzluksizligini ta’minlash.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Shoahmedova N.X., Abdullaeva I.N. “Iqtisodiyotda axborot texnologiyalari va tizimlari”, Toshkent, Samarqand Iqtisodiyot va servis instituti nashriyoti, 2021.
2. Rustamov J., Ernazarov A. “Axborot tizimlari va ularning boshqaruvdagi ahamiyati”, Toshkent, 2020.
3. Laudon K., Laudon J. Management Information Systems: Managing the Digital Firm, 16th Edition, Pearson, 2020.
4. Turban E., Volonino L. Information Technology for Management, Wiley, 2021.
5. SamISI ilmiy-uslubiy markazi Axborot kommunikatsiya texnologiyalari va menejment samaradorligi bo‘yicha hisobotlar, 2020–2024 yillar.
6. Laudon K., Traver C. E-commerce 2021: business, technology and society, Pearson, 2021.